

SUUDİ ARABİSTAN VE İRAN PERSPEKTİFİNDEN BAHREYN KRİZİ (2011)

Nawal ALJASIM*

Öz

Bahreyn, Arap dünyasının en küçük ülkesi olmasına rağmen körfez bölgesinde önemli stratejik, coğrafi konum ve yeraltı zenginliklere sahiptir, bu nedenle, tarih boyunca önemli güçlerin mücadele alanı olmuştur. Bu güçlerden en önemlileri; Portekizler, Persler, İngilizler ve Amerikalılardır. Bahreyn, Ortadoğu Bölgesinde birçok Arap ülkesinde olduğu gibi 2011 yılından beri hükümet karşıtı protesto eylemlerine sahne olmuştur. Bu protestolar, Arap Baharını meydana getiren olaylar gibi gözükmemekte ise, Bahreyn olayları farklı bir gerginliği yansıtmaktadır. Bahreyn'deki olaylar, Sünni yönetici-Şii muhalefet arasında gerginliği ve İran - Suudi Arabistan arasında rekabeti temsil etmektedir. Şiiilerin çoğunlukta olduğu ve kendileri ülkenin asıl sakinleri iddia eden, Bahreyn Şiiileri hem Bahreyn'e hem İran'a çifte sadakate sahip oldukları algılanmaktadır. Bu çalışmada, 2011 Bahreyn Krizi'nin nedenleri, Bahreyn ve Suudi Arabistan'ın tutumu, İran'ın tepkisi ve krizin nasıl çözüldüğü incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kriz, Çatışma, Bahreyn, Suudi Arabistan, İran

2011 BAHRAIN CRISIS: THE PERSPECTIVE OF SAUDI ARABIA AND IRAN

Abstract

Although Bahrain is the smallest country in the Arab world, it has an important strategic, geographical location and underground treasures in the Gulf region, and it has been a conflict arena between various superpowers throughout history. Such as; Portuguese, Persians, British and American forces. Since 2011, Bahrain has witnessed anti-government protests, as it is in many Arab countries in the Middle East region. Although these protests seem to be linked to the events of the Arab Spring, the events in Bahrain reflect a different tension. It represented the tension between the Sunni ruler-Shiite opposition and the rivalry between Iran and Saudi Arabia. It is perceived that Bahraini Shiite, who claim themselves as the majority of Bahrain's population and the original inhabitants of the country, have dual loyalties both to Bahrain and to Iran. This paper examines the causes of the 2011 Bahrain crisis, Bahraini government's actions, Iran's reaction and how the crisis has been resolved.

Keywords: Crisis, Conflict, Bahrain, Saudi Arabia, Iran

* Hacı Bayram Veli Üniversitesi, SBE Öğrencisi

Giriş

Genel olarak kriz yönetiminde amaç, bir ülkenin varlığını korumasına, sürdürmesine ve geliştirmesine aracılık etmektir. Çıkar çatışmasından galip çıkmaktır. Ülke ve ulus bütünlüğü ile egemenlik haklarını korumak, her alandaki ulusal hedeflerine ulaşılmasına katkıda bulunmaktır. Bütün bu korunması ve katkıda bulunulması söz konusu olan konularda, ortaya çıkan veya çıkma ihtimali bulunan gelişmeleri ulusal çıkar ve hedeflere en uygun biçimde yönlendirmek ve bunları silahlı kuvvetleri fazla devreye sokmadan yapmaktır. Kriz yönetiminde, ulusal çıkar ve hedeflerin, savaş yapılmadan korunması söz konusudur. Her kriz veya gerginliğin kendine özgü koşulları vardır. Bu itibarla, her kriz için, o krize en uygun ve gerekli tedbirler alınmalı ve/veya adımlar atılmalıdır.¹ Özellikle homojen bir nüfusa sahip olmayan ülkelerin iç işlerine kolayca müdahale edilebilir olması, iç karışıklıkları beslemek suretiyle, bazı ülkelerin bulundukları coğrafyada ciddi bir sorun kaynağı olmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, ülke içi karışıklıklar, sadece o ülke ile sınırlı kalmamış; bulundukları coğrafyada, uluslararası barışı ve güvenliğini tehdit eden bir unsur haline gelmişlerdir.²

Yukarıda bahsedilen faktörler; homojen bir nüfusa sahip olmama ve coğrafi konumu, Bahreyn, Arap dünyasının en küçük ülkesi olmasına rağmen, tarih boyunca farklı krizler geçirmesini ve önemli güçlerin mücadele alanı olmasına neden olmuştur. Bahreyn'i Sünni iktidar yönetmekte ama nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şiiler, ülkenin asıl sakinler sanılmakta, Bahreyn Şiileri hem Bahreyn'e hem İran'a çift sadakate sahip oldukları algılanmaktadır. 2011 yılında Bahreyn'deki itirazlar yine diğer Arap ülkelerde olduğu gibi bir tek hanedanın iktidarı kendi tekelinde bulundurmasından kaynaklanmaktadır.³ Ancak Bahreyn Hükümeti ülkedeki muhalifleri mezhepçilikle suçluyor. Bunu reddeden muhalifler Bahreyn'de yönetimi elinde bulunduran Sünni kraliyet ailesinin, Şiilere karşı ayrımcılık yaptığını savunmaktadır. Bu çalışma Bahreyn Krizi'nin, tarihsel arka planı, mezhepsel yapı ve siyasi hareketlilik incelenerek, 2011 yılında Bahreyn Krizi'nin nedenleri, Suudi Arabistan ve İran tutumu daha iyi anlaşılmasını hedefliyor.

Bahreyn Krizi ve Tarihsel Arka Planı

Bahreyn'de 2011'de meydana gelen gelişmeleri anlamak için Bahreyn'in tarihi, ekonomisi, dini ve mezhepsel yapısı, hükümet ile muhalefet arasındaki sorunları incelemek faydalı olacaktır.

¹ Osman Metin Öztürk, *Dış Politikada Kriz Yönetimi*, ODAK yayıncılık, Ankara 2004, s. 59 -60.

² A.g.e., s. 57

³ "Bahreyn Krizi'nin Devam Etme Sebepleri ve Sonuçları", *Iran Turkish Radio* <http://turkish.irib.ir/makaleler/siyasi-makaleler/item/313185-bahreyn-de-krizin-devam-etme-sebepleri-ve-sonu%C3%A7lar%C4%B1>, (Erişim Tarihi: 06.05.2016).

Bahreyn, otuz üç adadan oluşan bir takımadalar coğrafyası olarak tarif edilir. Bahreyn Krallığı, 760 kilometrekare olan alanı göz önüne alınarak nüfus yoğunluğu açısından dünyada ilk sıralarda yer alan ülkelerden biridir. Katar, İran ve Suudi Arabistan Krallığı Bahreyn'e en yakın ülkelerdir. İran İslam Cumhuriyeti Bahreyn'in güneydoğusunda yer almaktadır.⁴ Bahreyn'in toplam nüfusu 1 milyon 400 bindir. Toplam nüfus içinde Bahreynlilerin sayısı 666172 ile toplam nüfusun %46'sını oluşturur.⁵ Müslümanlar toplam nüfusun % 70'ini, diğer dinlerin takipçileri ise Hristiyanlar, Yahudiler, Sihler, Hindular ve diğerleri kalan yüzdelik oranını oluşturur. 1941 yılında yapılan nüfus sayımı, Bahreyn'in Sünni ve Şii nüfusunun sayılarının son resmi envanteri idi. Bahsi geçen nüfus sayımında Şiiler nüfusun % 52'si, Sünniler ise % 48'ini oluşturmuşlardır.⁶ O tarihten itibaren, Müslümanların toplam sayısında Şii ve Sünni oran üzerinde hiçbir resmi istatistik yoktur. İki mezhep ile ilgili resmi olmayan tahminler, mevcut Şii Müslümanların oranı % 60-70 oluşturduğunu geri kalan %30-40 oranında ise Sünni nüfusun olduğudur.

Bahreyn toplumu geçmişten günümüze her zaman heterojen bir toplum yapısına sahip olmuştur.⁷ Bahreyn, 1521 ile 1602 yılları arasındaki dönemde Portekiz askerleri tarafından işgal edilene kadar İslam Halifeliği hâkimiyeti altında kalmıştır.⁸ Bahreyn, Portekizli işgalinden sonra 1603 ile 1783 yılları arasında Perslerin kontrolünde kalmıştır.⁹ 1783 yılında Şeyh Ahmed bin Muhammed El-Halife liderliğinde El-Halife ailesi Bahreyn'i, askerlerle yöneten Perslerden almıştır. O yıldan beri, Bahreyn El Halife ailesi yönetiminin altındadır.¹⁰ On dokuzuncu yüzyılın başlarında, İngiliz İmparatorluğu Basra Körfezi'ndeki konumunu güçlendirmek amacıyla, Bahreyn'e ilgi göstermeye başladı. Bu ilgi, Bahreyn ve İngiltere arasındaki çeşitli anlaşmaların imzalanmasıyla sonuçlanmış ve 1861 yılında imzalanan "Barış ve Dostluk Ebedi Antlaşması" neticesinde Bahreyn resmi olarak İngiliz sömürgesi kabul

⁴ Abdurrahman Babacabn vd., *Bahreyn İnsan Hakları Raporu 2013*, MAZLUMDER, Ankara 2013, s. 9.

⁵ Central Informatics Organization "2010 Census", <http://www.census2010.gov.bh/results.php>, (Erişim Tarihi: 29.05.2016).

⁶ Mahmoud Cherif, Bassiouni, Bahrain Independent Commission Of Inquiry, *Report of the Bahrain Independent Commission of Inquiry*, Bahreyn 2013, s. 31.

⁷ Ahmet Üçağaç, "Bahreyn Tarihî Bir Çatışma Dinamiği Olarak Mezhep Kavgası", Ahmet Emin Dağ, der., *Ortadoğu Çatışmaları*, İHH, İstanbul 2015, s. 251 -252

⁸ Fowziah Aljeeb, *History of Portuguese influence in Bahrain (1521-1602)*, Arabs Study Institute, Lübnan 2003, s. 9.

⁹ Nelida Fuccaro, "Histories of City And State in The Persian Gulf: Manama Since 1800", *Cambridge Middle East Studies*, Sayı 30, 2009, s. 16-17.

¹⁰ Fuad I. Khuri, *Tribe And State in Bahrain*, The Center For Middle Eastern Studies, The University Of Chicago, Sayı 14, 1981, s. 22 – 27.

edilmiştir.¹¹ 15 Ağustos 1971 tarihinde, Bahreyn Emiri İsa Bin Salman El-Halife Bahreyn'i bağımsız bir devlet olarak ilan etti.¹² Bu tarihten itibaren 1999 yılından ölümüne kadar ülkenin Emirliğini yapmıştır. Bahreyn 1971 yılında bağımsızlık ilanından bu yana hem Birleşmiş Milletlere (BM) hem de Arap Birliği'ne katıldı. Ayrıca Bahreyn, 1981 yılında kurulmuş “Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK)” altı kurucu üyesinden biridir.¹³ Bahreyn, Körfez bölgesinde 1931 yılında petrolü keşfedilen ilk Arap ülkesi iken, Körfez petrol ülkelerinden en az stratejik rezervlerine sahiptir. Buna rağmen, petrol üretimi ve rafineri ülkenin en büyük sanayii koludur. Alüminyum üretimi ve ihracatı Bahreyn'in en büyük ikinci sanayisidir.¹⁴ Gayri safi yurtiçi hasılanın % 26'sını oluşturan mali sektör ekonominin en önemli temellerinden birisidir. Bahreyn küresel olarak İslami bankacılık sektöründe önemli bir merkezdir.¹⁵

Bahreyn Şiileri bir yandan etnik kökene göre, diğer taraftan din eğilimlerine göre birkaç gruba bölünür. Şiiler iki etnik ana gruba ayrılır; Çoğu “El-Baharna Kabilesi” fertleri – bu kabilenin asılları Arap Yarımadasından gelir, kalan kısım ise İran kökenli bir azınlık. Şiiler tarafından izlenen dini okul göz önüne alındığında, onların dini rehberi farklı olsa da Bahreyn Şiilerin çoğunluğu İsmâ Aşari (On İki İmam) mezhep takipçileri, yani “Caferi” fıkhı izlerler.¹⁶ Bahreyn Sünnilerinin çoğunluğu çeşitli kabilelerden toplanan Arap asıllarından gelirler diğer bazıları ise Suudi Arabistan'daki Necid bölgesinden gelmiştir. Havala kabilesi Arap Körfezinin doğu kıyısından gelir.¹⁷ Her yerdeki Sünniler gibi, bazıları Hanefî, Şafii, Maliki ve Hanbeli mezheplerini takip ederler. Bahreyn Sünnilerinde iki fikri yönelim nüfuz bulmuştur: Selefi fikir ve İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) fikridir.¹⁸ Yukarıdaki durumun tamamı Bahreyn dini gerçeğinin bir resmini çizmektedir. Mezhebi ve etnik

¹¹ Marc Owen Jones, “The history of British Involvement in Bahrain's Internal Security”, *Open Security*, <https://www.opendemocracy.net/opensecurity/marc-owen-jones/history-of-british-involvement-in-bahrain-internal-security>, (Erişim Tarihi: 16.03.2018).

¹² James Onely, “Britain And The Gulf Shaikhdoms 1820-1971 The Politics OF Protection”, *Georgetown University*, Qatar, 2009, s. 23

¹³ Diğer Körfez Arap Ülkelerinin İşbirliği Konseyi: Suudi Arabistan, Katar, BAE, Umman, Kuveyt.

¹⁴ Central Bank of Bahrain, *Economic Indicators*, <http://www.cbb.gov.bh/assets/E%20I/EI%20Mar2011.pdf>, (Erişim Tarihi: 29.05.2016).

¹⁵ Bahrain Economic development Board, “Bahrain Economic Development Board Annual Report 2010”, <http://www.bahrainedb.com/en/resources/Pages/Annual-Reports.aspx#.V1J3K5F9600>, (Erişim Tarihi: 04.06. 2016).

¹⁶ Juan R.I Cole, “Rival Empires of Trade And Imami Shi'ism In Eastern Arabia1300–1800”, *International Journal of Middle East Studies*, Cilt: 19, Sayı: 2, Mayıs 1987, s. 178.

¹⁷ Abbas Al Marshad, *Bahrain in the Gulf Guide, History of the Arabian Peninsula Series*, Darfardees, Lübnan 2011, s. 22.

¹⁸ “Sunni Islamists in Bahrain..Sufi and Salafi and Muslim Brotherhood”, *Alwatan Voice*, <http://www.alwatanvoice.com/arabic/content/print/143899.html>, (Erişim Tarihi: 13.06. 2016).

faktörler ile siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan görüşler, vatandaşın sosyal yaşam koşullarını nasıl etkilediği ve ülkedeki siyasi olaylar ile ilgili tepkilerinden kolayca ayrılmaz. Tepki verme şeklini belirlemede mezhepçilik ve tarihsel mağduriyetler önemli rol alır.

Bahreyn’de Siyasi Hareketlilik

Bağımsızlık ilanının ardından, Emir İsa El-Halife 1973 yılında ülkenin ilk anayasasını yayınladı. Anayasa yasama yetkisi ile seçilen otuz üyeden oluşan Ulusal Meclis ve Bakanlar atanmıştır. 1973 yılında ilk Ulusal Meclis seçilmiştir. Bu seçimde solcular, milliyetçiler, Şii politikacılar ve bağımsızların büyük bir payı vardı, “Ulusal Meclis” ve yürütme organı arasındaki anlaşmazlıklar tekrarlanınca, Emir, 25 Ağustos 1975’te Ulusal Meclisi’ni feshetmiştir ardından anayasa yürütmeden kaldırıldı ve “Devlet Güven” (Emniyet) kanununu yayınladı.¹⁹ Aynı yıl, Emir, Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nin kurulması için bir kararname yayınladı ve bu mahkemeler 2001 tarihine kadar devam etti.²⁰

Hamad bin İsa el-halife, 1999’dan 2002’ye kadar devletin emiri sıfatıyla yönetimde bulunmuş; 2002 yılında kabul edilen anayasa ile ülke krallığa dönüşmüş, Emir de bundan böyle ülkenin Kralı sıfatını almıştır.²¹

Yeni Anayasa’ya göre Bahreyn Krallığı yönetim sistemi anayasal monarşidir. Kral devletin başıdır ve başbakan, kral tarafından tayin edilen bakanların ve hükümetin başkanıdır. Ulusal Konsey iki meclisten oluşur; kraliyet kararnamesiyle atanan kırk üyeden oluşan “Şura Meclisi” ve doğrudan, gizli seçimle seçilen kırk üyeden oluşan “Milletvekilleri Meclisi”dir. İki meclis üyeleri için üyelik süresi dört yıldır.²² Bahreyn hukuk sistemi; hukuk, ceza ve ticaret hukuku İslam hukukuna, Mısır yasalarına, yerel gelenek ve göreneklere ve İngiliz Ortak Kanununun bazı ilkelerine dayanan karışık bir sistemdir.²³

Hükümet ve muhalefet güçleri arasında karşılıklı güveni geliştirmeye katkıda bulunan bazı adımlar atılmıştır. Bu adımlar atılmadan önce, eskiden sivil protesto hareketlerine liderlik yapan birçok mahkûm affedilmiş, Bahreyn’e dönmeleri için sürgünde olan birçok Şii dini şahsiyet, siyasi liderler ve aktivistler davet edilmiş ve 18 Şubat 2001 tarihinde “Devlet Güvenlik

¹⁹ Fuad I. Khuri, *Tribe And State In Bahrain*, Publications Of The Center For Middle Eastern Studies, The University of Chicago, 1981, s. 228 – 230.

²⁰ International Crisis group, *Bahrain’s Secterian Challenge*, Mayıs 2005, s. 2.

²¹ Abdurrahman Babacabn vd., *Bahreyn İnsan Hakları Raporu 2013*, MAZLUMDER, Ankara 2013, s.9

²² Legislation and Legal Opinion Commission, “*Constitution of Bahrain*”, <http://www.legalaffairs.gov.bh/102.aspx?cms=iQRpheuphYtJ6pyXUGiNqq6h9qKLgVAb>, (Erişim Tarihi: 30.03.2018).

²³ Legislation & Legal Opinion Commision, *Offical Gazette*, Sayı: 2553, Manama 2000, s. 3-21.

Kanunu” ve “Devlet Güvenlik Mahkemeleri” iptal edilmiştir.²⁴ Aralık 1999 yılında belediye seçimleri duyurulmuş ve 27 Eylül 2000 tarihinde Şura Konseyini yeniden oluşturulmuştur.²⁵ Milletvekili Meclisi için şimdiye kadar 2002, 2006 ve 2010 ve 2014 yıllarında olmak üzere dört kez seçim yapılmıştır.²⁶ 2010 seçimlerinde muhalefetteki Şii el-Vifak Partisi, 40 sandalyeli mecliste 18 sandalye kazanarak büyük bir başarı elde etti, bir önceki seçimlerde 17 sandalye kazanmış olan el-Vifak Partisi’nin Lideri Şeyh Ali Salman, seçim sonuçlarından memnuniyet duyduğunu belirterek Bahreyn Hükümetinden ülkedeki Şiilere daha olumlu bir gözle bakmasını talep ettiklerini söylemiştir.²⁷

İran İslam Devrimi’nin Etkisi

İran, Bahreyn’in siyasi hareketlilikte ve 2011 Krizi’nde önemli bir rol oynamıştır. 1979 yılında İran Devrimi’nin başarısı Bahreyn iç siyasetinde çok etkili bir faktör olmuştur, çünkü aktif politik İslami hareketler İran İslam devrimini taklit etmeye meyilliydi. Bunun yanı sıra, İran bazı zamanlarda Bahreyn üzerinde tarihsel egemenlik iddiaları buluntaydı. İran, o iddialardan 1970 yılının 278 nolu Güvenlik Konseyi kararı sonrasında vazgeçmiştir. Söz konusu kararda, BM genel sekreteri sözcüsü İran’ın iddialarıyla ilgili yazılan raporun sonuçlarını memnuniyetle karşılamıştır, çünkü “Bahreyn halkının ezici çoğunluğu tamamen özgür, egemen ve bağımsız bir devlet ister.” açıklamıştır.²⁸

İran Devrimden sonra, Bahreyn’de radikal siyasi değişim hedefleyen birçok Şii İslamcı örgütler ortaya çıkmıştır. Bu örgütlerin talepleri dondurulan olmayan 1973 anayasasını aktifleştirmek, "Ulusal Meclisin" yeniden açılması hatta rejimin değişmesi ve İslam Cumhuriyeti’nin kurulması şeklindedir.²⁹ Sünni toplum ise, siyaset sahnesinin dışında değildi. Ancak Sünni toplumun

²⁴ “Bahrain Lifts Key Security Law”, BBC, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1177690.stm, (Erişim Tarihi: 04.06.2016).

²⁵ Legislation & Legal Opinion Commision, *Offical Gazette*, Sayı: 2445, Manama 2000, s. 3-4.

²⁶ Ahmet Öztürk, “Arap Baharı Ruhu ve Sürecinin İlk Sektaye Uğradığı Ülke: Bahreyn”, Kemal Inat - Muhittin Ataman, der., *Ortadoğu Yıllığı*, Açılım Kitap, Sakarya 2012, s. 463.

²⁷ “Bahreyn Seçimlerinde Şiilerin Büyük Başarısı”, *Yakın Doğu Haber*, http://www.ydh.com.tr/HD8371_bahreyn-secimlerinde-siilerin-buyuk-basarisi.html, (Erişim Tarihi: 13.06. 2016).

²⁸ United Nations Security Council Resolution No. 278, 1970, <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/1970.shtml>, (Erişim Tarihi: 04.06.2016).

²⁹ Louay Bahry, “The opposition in Bahrain: A bellwether for the Gulf?”, *Middle East Policy*, Cilt: 5, Sayı: 2, 1997, [http://bahrain.wikia.com/wiki/The_opposition_in_Bahrain:_A_bellwether_for_the_Gulf%3F,_Louay_Bahry_\(1997\)](http://bahrain.wikia.com/wiki/The_opposition_in_Bahrain:_A_bellwether_for_the_Gulf%3F,_Louay_Bahry_(1997)), (Erişim Tarihi: 04.06.2016).

büyük çoğunluğu taleplerinde rejiminin devrilmesi ya da “İslami Cumhuriyet” kurulması seviyesine ulaşamamıştır.³⁰

1981 yılında Bahreyn’de İran destekli olduğu düşünülen Şii milislerin öncülüğünde bir darbe girişimi olmuştur.³¹ 1990’lar, Bahreyn’de sosyal ve siyasi kargaşaların yeni bir turuna tanık oldu, 1994 yılında yaşanan eylemlerde ise Şii çoğunluk, yüzde 25 oranındaki işsizlik nedeniyle ayaklandı. Uzun süreli gösteri ve çatışmaların yaşandığı ülkede yönetim, olayların sorumlusu olarak İran’ı göstermiştir.³² Son yüzyılın sonlarından doksanlara kadar, Bahreyn, zaman zaman bazı sosyal huzursuzluklar yaşadı. Bu hareketler, genel olarak Şii liderlikle, siyasi, ekonomik ve sosyal reform için çağrıda bulunuyordu.

Coğrafi konumu nedeniyle, Bahreyn, Körfez’deki Şii-Vehhabi rekabetinin bir alanı olmuştur, İslam Devrimi’nden sonra Körfez ülkeleri güvenlik endişelerinin yanı sıra İran’ın Körfez ülkelerinde yaşayan Şii nüfusu harekete geçirerek yönetimdeki aileleri ve monarşi düzenini sarsacağı endişesine yol açmıştır. Böylece İslam Devrimi, dış politikada bir mesele gibi görünmesine rağmen Körfez ülkeleri için doğrudan bir iç tehdit haline gelmiştir. Ayrıca Hürmüz Boğazı’nın karşı yakasında olması hasebiyle İran’ın Körfez’deki petrol akışını kontrol edebilecek stratejik bir konumda olması, Körfez ülkelerini İran’a karşı birleştiren sebeplerden birisi olmuştur.³³ İki devletin İslam’ı farklı algılamaları çeşitli çatışmalara yol açmıştır. Örneğin, 1980’lerde İran-Irak savaşı ve Suudi Arabistan Sünni Irak’ı desteklemesi, 1987’de Mekke’de Hac sırasında Suudi güvenlik güçleriyle Şiiler arasında çıkan olaylar. Öte yandan, İran destekli Hicaz Hizbullah 1980’lerde Suudi Arabistan içinde çeşitli saldırılar gerçekleştirmesi ve 2003 yılında Saddam Hüseyin’in devrilmesi ardından Irak’ta kurulan ve ağırlıklı olarak Şii Iraklıların elindeki hükümetler İran’dan destek almıştır.³⁴

2011’de Kriz Süreci

2011’de başlayan Arap Baharı ülkeden ülkeye farklı yansımalar yapmış ve Bahreyn’de Şii muhalefet ile Sünni monarşi arasındaki gerginliğin artmasına

³⁰ Mahmoud Cherif, Bassiouni, Bahrain Independent Commission Of Inquiry, *Report of the Bahrain Independent Commission of Inquiry*, Kasım 2013, s. 51.

³¹ Oral Orpak, “1979’dan günümüze İran-Suudi Arabistan gerginliği: Mezhep değil çıkar çatışması”, *Medya Scope*, <http://medyascope.tv/2016/01/20/1979dan-gunumuze-iran-suudi-arabistan-gerginligi-mezhep-degil-cikar-catismasi/>, (Erişim Tarihi: 09.06.2016).

³² “Ülke Profile: Bahreyn”, *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-bahreyn>, (Erişim Tarihi 01.06.2016).

³³ Gülşah Neslihan Akkaya, *Körfez İşbirliği Konseyi Krallar Kulübü ve Değişen Bölgesel Düzen*, SETA Analiz, Ağustos, Ankara 2013 Sayı: 70, s. 8.

³⁴ “5 Soruda Suudi Arabistan-İran Gerilimi”, *BBC*, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160105_5_soruda-iran-suudi-gerilimi, (Erişim Tarihi: 09.06.2016).

neden olmuştur. İlk protesto eylemi Bahreynli gençler tarafından organize edilmiştir. 14 Şubat 2011’de başkent Manama’nın Lulu meydanında başlayan protesto söz konusu tarihin seçilmesi tesadüfi bir durum değildir. Çünkü o gün Bahreyn Ulusal Eylem ’inin onuncu yıldönümü ve yeni 2002 Bahreyn Anayasası’nın dokuzuncu yıldönümüdür. Güvenlik güçleri protestoculara saldırmış ve saldırı sırasında iki protestocu hayatını kaybetmiştir.³⁵

Kendilerine “14 Şubat Gençlik Hareketi” adını veren ve herhangi bir siyasi, dini ya da ideolojik kurum ya da örgütle irtibatlı olmadıklarını belirten bir grup, Bahreyn’de köklü reformlar ve yeni bir yönetim yapısı için bir dizi teklif içeren bir açıklama yayımladılar. Bu açıklamada dile getirilen temel maddeler şunları içermektedir:

- Mevcut meclisin dağıtılması,
- Mevcut anayasanın lağvedilmesi,
- Yürütme yetkisinin, seçimle gelen bir başbakan tarafından yapılması,
- Bahreyn, her ne kadar el-Halife ailesi tarafından idare edilen anayasal bir monarşi olsa da, kraliyet ailesinin üyelerinin hükümetin üç erkinde üst düzey pozisyonlara gelmelerinin yasaklanması,
- Tüm siyasi tutuklu ve insan hakları aktivistlerinin serbest bırakılması ve hapisanelerde işkenceye dair ulusal bir komisyonun kurulması,
- İfade ve basın özgürlüğünün garanti edilmesi ve medya üzerindeki devlet baskısının kaldırılması,
- Yargı sisteminin bağımsızlığının ve depolitizasyonunun sağlanması,
- Vatandaşlık politikasının siyasi kaynaklı olduğu iddialarını araştırarak bağımsız ve güvenilir ulusal bir komisyonun kurulması ve siyasi kaygılarla vatandaşlığa geçirilen kişilerin Bahreyn vatandaşlığından çıkarılmaları.³⁶

İlk gösterilerde bir kişinin güvenlik görevlileri tarafından öldürülmesi üzerine halkın geniş katılımıyla bir cenaze töreni düzenlenmiş. Tören sırasında toplanan on binden fazla gösterici yeni bir anayasanın kabul edilmesi, demokratik bir hükümetin seçilmesi ve Şiilere karşı ayrımcılığa son verilmesi talebinde bulunmuştur. Büyük çoğunluğunu Şiilerin oluşturduğu göstericiler, başkent Manama’daki Lulu (İnci) Meydanı’nı protestoların merkezi olarak

³⁵“Bahreyn’de Krizin Devam Etme Sebepleri ve Sonuçları”, *İran Turkish Radio*, <http://turkish.trib.ir/makaleler/siyasi-makaleler/item/313185-bahreyn-de-krizin-devam-etme-sebepleri-ve-sonu%C3%A7lar%C4%B1>, (Erişim Tarihi 04.06. 2016).

³⁶ Abdurrahman Babacabn vd., *Bahreyn İnsan Hakları Raporu 2013*, MAZLUMDER, Ankara 2013, s. 18 -19.

kullanmıştır.³⁷ 17 Şubat'ta protestocuları bastırmak için Lulu meydanına askeri birlik gönderilmiştir. Bahreynli askerlerin saldırısı sırasında dört kişi öldürüldü, onlarca kişi yaralandı ve böylece hem şiddet uygulaması ve hem itirazların devam etmesine sebep oldu.³⁸ Ardından, 18 Şii muhalif milletvekili (el-Vifak Partisi) meclisi boykot kararı almışlar.³⁹

Şubat ayının sonuna doğru Kral, bazı bakanları görevden alarak siyasi bir taviz vermeyi çalışmıştır ve gösterilerin önünü kesmek istemiştir. Buna rağmen Şii gruplar gösterilerini Mart ayına taşımışlardır. 22 Şubat'ta, Kral Hamad Şii siyasi tutukluların serbest bırakılması kararı almıştır ancak bu da olayların önünü kesememiş, aynı gün “Şehitler için Yürüyüş” sloganıyla o zamana kadarki en büyük protestolar 200 bin kişinin katılımıyla Manama'da yapılmıştır.⁴⁰

Gösteriler yükselen bir şekilde devam etmiştir, başkentte önemli yerlerde protesto düzenlenmiştir, okullar ve üniversiteler kapanmıştır, gösteriler kralın sarayının önünde bile düzenlenmiştir.⁴¹ Bazı muhalefet cemiyetleri Bahreyn'de İslam Cumhuriyeti inşa edilmesini istemiştir.⁴² 13 Mart tarihinde ülkedeki olaylar mezhep çatışmasına varacak şekilde genişlemiş, Bahreyn Üniversitesi'nde Şii ve Sünni gençler arasında çatışmalar çıkmıştır. Aynı gün polis İnci Meydanı'ndaki göstericilere yeniden sert müdahalede bulunmuştur.⁴³ Gittikçe büyüyen kitlesel gösteriler karşısında yetersiz kalan Bahreyn Hükümeti, müttefiki Suudi Arabistan'dan destek talep etmiştir. Riyad yönetimi bu talebi kabul ederek KİK bünyesinde 14 Mart 2011'de Suudi askerlerini Bahreyn'e göndermiştir. Başta Suudi Arabistan olmak üzere Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)'nin katılımıyla oluşturulan KİK bünyesindeki Yarımada Kalkanı askeri güçleri Bahreyn'i Suudi Arabistan'a

³⁷ Muhittin Ataman - Gülşah Neslihan Demir, *Körfez Ülkelerinin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışları*, SETA Analiz, Sayı: 52, Ekim 2012, s. 10.

³⁸ “Bahreyn'de Krizin Devam Etme Sebepleri ve Sonuçları”, *İran Turkish Radio*, <http://turkish.irib.ir/makaleler/siyasi-makaleler/item/313185-bahreyn-de-krizin-devam-etme-sebepleri-ve-sonu%C3%A7lar%C4%B1>, (Erişim Tarihi 04.06. 2016)

³⁹ “Bahreyn'de Meclisinde Şii Krizi”, *Dünya Bülteni*, <http://www.dunyabulteni.net/haber/147443/bahreynde-meclisinde-sii-krizi> (Erişim Tarihi:06.05.2016)

⁴⁰ Ahmet Öztürk, “Arap Baharı Ruhu Ve Sürecinin İlk Sektaye Uğradığı Ülke: Bahreyn”, Kemal Inat – Muhittin Ataman, der., *Ortadoğu Yıllığı*, Açılım Kitap, Sakarya 2012, s .395

⁴¹ “Protest in front of the Safriya palace without any security presence and end in peace”, *Alwasat*, <http://www.alwasatnews.com/news/532128.html>, (Erişim Tarihi: 06.05.2016).

⁴² Omar Alhasan, “The Course Of The National Dialogue and The Developments Of The Political Scene in Bahrain”, *Aljazeera Centre for Studies*, Qatar 2013, s3.

⁴³ Ahmet Öztürk, “Arap Baharı Ruhu Ve Sürecinin İlk Sektaye Uğradığı Ülke: Bahreyn”, Kemal Inat – Muhittin Ataman, der., *Ortadoğu Yıllığı*, Açılım Kitap, Sakarya 2012 ,s. 463

bağlayan 25 kilometre uzunluğundaki Kral Fahd Köprüsü'nden geçerek Manama hükümetini korumaya almışlardır.⁴⁴

Suudi Hükümeti ise Bahreyn Bakanlar Kurulu'ndan “güvenlik tehdidine” karşı gelen yardım talebine karşılık verdiğini açıkladı.⁴⁵ Riyad, KİK üye olan altı ülke arasındaki anlaşma uyarınca, üyelerden birinin güvenliğinin tehdit edilmesinin, tüm üyelerin güvenliğinin tehdidi olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.⁴⁶ ve Bahreyn'deki gösterilerin merkezi İnci Meydanı'ndaki İnci Anıtı yıkıldı.⁴⁷ Üç aylık olağanüstü hal ilan edilmiştir. Olağanüstü hal ilanı ile birlikte, ülkenin sorumluluğu güvenlik güçlerine teslim edilmiş oldu.

Bahreyn'de yaşananlar komşu ülke Suudi Arabistan'da endişelere neden oldu. Çünkü Suudi yönetimi kendi topraklarının doğusunda yaşayan ve Bahreyn'deki gösterilerden etkilenen Şii muhalefetin güçlenmesini istemiyordu. Riyad yönetimi bu nedenle Bahreyn'e asker göndermiş ve Manama yönetimine destek olmuştur.⁴⁸ Aynı zamanda, İran'ın bölgede artan etkisine karşı Suudi Arabistan ve Bahreyn'in birleşmesine dair haberler ve resmi açıklamalar çıkmıştır.⁴⁹ Suudi Arabistan'da Şii nüfus, toplam nüfusun % 10-15'ini oluşturmaktadır. Şiiler, nüfusun büyük bir kısmını oluşturdıkları ve aynı zamanda en büyük petrol rezervleri, petrol işleme tesisleri ile rafinerilerin bulunduğu Doğu Vilayeti'nde (Bahreyn sınırına yakın bölgede) yaşamakta ve çalışmaktadır.⁵⁰ Bahreynli Şii Müslümanların Arabistanlı Şii Müslümanlarla ortak tarih ve kültür paylaşıyor olması nedeniyle, Suudi rejiminin Bahreyn gelişmelerinden kaygılanmasına yol açıyordu.⁵¹ Suudi Arabistan Bahreyn nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Şiilerin iktidara gelmesini Suudi rejiminin varlığına hayati tehlike ve bölgesel konumuna yakın bir tehdit olarak gördüğü

⁴⁴ İsmail Akdoğan, “Arap Baharı'nın İran-Suudi Arabistan İlişkileri Üzerindeki Etkisi”, Kemal İnalt – Muhittin Ataman, der., *Ortadoğu Yıllığı*, Açılım Kitap, Sakarya 2012, s. 476-477.

⁴⁵ “Forces From The Peninsula Shield Enter Bahrain in Response to Manama's Request for Support”, *Alarabiya*, <http://www.alarabiya.net/articles/2011/03/14/141506.html>, (Erişim Tarihi: 25.05. 2016).

⁴⁶ “Suudiler Bahreyn'e Asker Gönderdi”, *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/suudiler-bahreyn-e-asker-gonderdi/siyaset/siyasetdetay/15.03.2011/1364311/default.htm>, (Erişim Tarihi: 08.06.2016).

⁴⁷ “Bahreyn'de 'İnci Anıtı' Yıkıldı!”, *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/bahreyn-de-inci-aniti-yikildi-/dunya/dunyadetay/18.03.2011/1366130/default.htm>, (Erişim Tarihi: 08.06. 2016).

⁴⁸ “Bahreyn Polisinde Müdahale”, *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bahreyn-polisinden-mudahale>, (Erişim Tarihi: 10.06.2016).

⁴⁹ “Ortadoğu'da İki Ülke Birleşiyor”, *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/ortadogu-da-iki-ulke-birlesiyor/dunya/dunyadetay/14.05.2012/1540196/default.htm>, (Erişim Tarihi: 06.06. 2016).

⁵⁰ “Suudi Arabistan'da Şii Sorunu”, *ORSAM*, http://www.orsam.org.tr/tr/yazilar_Yazdir.aspx?ID=1294, (Erişim Tarihi: 12.06. 2016).

⁵¹ “Bahreyn'de Krizin Devam Etme Sebepleri Ve Sonuçları”, *IRIB*, <http://turkish.irim.ir/makaleler/siyasi-makaleler/item/313185-bahreyn-de-krizin-devam-etme-sebepleri-ve-sonu%C3%A7lar%C4%B1>, (Erişim Tarihi: 06.05.2016).

için Bahreyn üzerinden Basra Körfezi'nin siyasal statükosunun sürdürülmesini bölge politikalarında “kırmızıçizgi” olarak belirlemiştir.⁵² Diğer KİK üyeleri, özellikle Suudi Arabistan, bu gelişmeden ve Bahreyn'de olası bir demokratikleşmenin kendileri için sonuçlarından oldukça rahatsız oldular. Demokratikleşen bir Bahreyn'de Şiilerin yönetimde söz sahibi olmasının başta Suudi Arabistan olmak üzere bu ülkelerdeki Şii azınlıklar üzerinde olası etkilerinin yanında, İran'ın bu ülkede artabilecek etkisi de diğer Körfez ülkelerince tehdit olarak algılandı. Bu ülkeler aslında açıkça İran'ı bu ayaklanmanın arkasında olmakla suçluyorlardı.⁵³

Bahreyn resmi haber ajansı, monarşiyi yıkmaya çalışmakla suçlanan sekiz Şii lidere yönelik ömür boyu hapis cezasının onaylandığını açıkladı. Gözaltına alınan diğer 13 kişi 2 ile 15 yıl arasında hapis cezasına çarptırılmıştı⁵⁴ ve hükümet ülkedeki tüm protesto gösterilerinin yasaklandığı açıkladı.⁵⁵ Olaylar sonucunda, 34 kişi öldürüldü, 1400 kişi tutuklandı ve 3600 kişi işten çıkartılmıştır.⁵⁶ Ayrıca, 43 Şii camisinin de kolluk kuvvetleri tarafından “İran'ın kontrolünde” olduğu gerekçesiyle tahrip edildiği belirtiliyor.⁵⁷

İran Tepkisi

İran Cumhurbaşkanı Mahmut Ahmedinecad, Bahreyn'e yapılan askeri müdahaleyi kınayarak sorumlu ülkeleri ABD ve İsrail'in çıkarlarına hizmet etmekle suçlamıştır, İran'da 6 Nisan 2011'de toplanan Şura Meclisi, altında 200 meclis üyesinin imzasının bulunduğu ortak bildiriye ilan ederek, askeri müdahaleyi işgal olarak nitelendirmiştir. Bu bildiriden önce de Şura Meclisi 257 meclis üyesinin desteğiyle yaptığı açıklamada Suudi rejiminin meşruiyetinin olmadığına vurgu yaparak, askeri müdahalenin Riyad açısından tehlikeli sonuçları olabileceğini ifade etmiştir. İran'ın askeri müdahale

⁵² Muhittin Ataman - Gülşah Neslihan Demir, “Körfez Ülkelerinin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışları”, *SETA Analiz*, Sayı 52, Ekim 2012, s.12.

⁵³ Meliha Altunışık Benli, “Ortadoğu'da Bölgesel Analiz”, *ORSAM*, Mayıs 2013, Cilt 5, s.53. http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Yazilar/Dosyalar/2013513_melihabenli.pdf, (Erişim Tarihi:04.06.2016).

⁵⁴ “Bahreyn'de Temyize Ret”, *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bahreynde-temyize-ret>, (Erişim Tarihi: 10.06. 2016).

⁵⁵ “Bahreyn'de Gösteri Yasağı”, *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bahreynde-gosteri-yasagi>, (Erişim Tarihi: 10.06. 2016).

⁵⁶ Abdurrahman Babacabn vd., *Bahreyn İnsan Hakları Raporu 2013*, MAZLUMDER, Ankara 2013, s.37

⁵⁷ “Bahreyn'de Çatışmalar Sürüyor, “Arap Baharı” Ülkeye Uğramadı”, *Haber Sol*, <http://haber.sol.org.tr/dunyadan/bahreyn-de-catismalar-suruyor-arap-bahari-ulkeye-ugramadi-haberi-46495>, (Erişim Tarihi: 04.06.2016).

hususundaki ağır eleştirileri karşısında Bahreyn tepki olarak Tahran'daki Büyükelçisini geri çağırıştır.⁵⁸

Suudi Arabistan ile Sünni monarşi tarafından yönetilen Bahreyn'in birleşmesi için yapılan toplantı İran'da sert tepkiyle karşılandı, Tahran'da binlerce kişi Sünni monarşiyle yönetilen Bahreyn ile Suudi Arabistan'ın birleşmesi yönündeki öneriyi protesto etmek için bir araya gelmiştir. Öneriden ABD'yi sorumlu tutan İranlı yetkililer vatandaşlarını Bahreyn yönetimini protesto etmeye çağırıştır.⁵⁹

İran İslami Şura Meclisi Başkanı Ali Laricani ve milletvekili Hüseyinali Şehriyari'nin Bahreyn hakkında dile getirdikleri dolayısıyla İran İslam Cumhuriyeti'nin Manama Maslahatgüzarı Bahreyn Dışişleri Bakanlığı'na çağırılmıştır. Dile getirilen sözlerin Bahreyn'in içişlerine açıkça müdahale niteliğinde olduğunu söyleyen Bahreyn Dışişleri Bakanlığı Yetkilisi bu hususta bir itiraz mektubu teslim etmiştir ve bu gibi değerlendirmelerin bir daha tekrarlanmamasını istemiştir. İran İslami Şura Meclisi Başkanı Laricani, Bahreyn'i kendine mal etmek isteyen Suudi Arabistan'ın bu girişimine tepki göstererek, Bahreyn'in Suudi Arabistan için kolay bir lokma olmadığını söylemiştir. Suudi Arabistan'ın Bahreyn'i kendine mal etmesi girişimine itiraz eden Zahidan milletvekili Hüseyinali Şehriyari, 1961'e kadar İran'ın bir eyaleti olan ve Şah'ın hainliği ve dönemin milli şura meclisinin onayladığı kara lekeli kararlar Bahreyn'in bağımsızlığına kavuştuğunu dile getirmişti.⁶⁰ Larejani, Nisan 2011'de Bahreyn'in durumu incelemek için Uluslararası Parlamento birliğinden özel bir araştırma komitesi oluşturulmasını talep etmiştir.⁶¹

Bahreyn Hükümeti, protesto hareketleri, İran'ın özel bölgesel hedefleri yürütmek amacıyla Bahreyn Hükümetini temelden değiştirmeyi hedefleyen Şii ajandayla bağlantılı olduğunu söyledi. Bu açıdan, İran, protesto hareketini desteklediğini gizlemediğinden, İran için casusluk yapma ile suçlanan 14 Şubat Hareketi'ne katılan bazı üyeler tutuklandıktan sonra ve 2012 ile 2013 yılları arasında meydana gelen bombalı saldırı yapanların İran ile ilişkili oldukları gerekçesiyle Bahreyn tarafından devletin içişlerine karışma suçuyla İran itham edildi.⁶² Nisan 2014'de Bahreyn'de yaklaşık bir yıldır yargılanan 12 kişi "İran

⁵⁸ İsmail Akdoğan, "Arap Baharı'nın İran-Suudi Arabistan İlişkileri Üzerindeki Etkisi", Kemal İnât – Muhittin Ataman, der., *Ortadoğu Yıllığı*, Açılım Kitap, Sakarya 2012, s.477.

⁵⁹ "Tahran'da Bahreyn Mitingi", *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/tahranda-bahreyn-mitingi>, (Erişim Tarihi: 10.06.2016).

⁶⁰ Akif Esen, "Bahreyn Gündemi Son Üç Ayın Özeti", <http://ortadogugundem.blogspot.com.tr/p/bahreynakif-esen.html>, (Erişim Tarihi: 13.06.2016).

⁶¹ "Iran Urges IPU To Set Up Bahrain CMTE", *Press TV*, <http://previous.presstv.ir/detail.aspx?id=177134§ionid=351020101>, (Erişim Tarihi: 06.06.2016).

⁶² "Bahrain accuses opponents of spying for Iran", *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.net/news/arabic/2013/10/1>, (Erişim Tarihi: 24.05.2016).

adına casusluk yaptıkları” iddiası ile ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı. Bahreyn 3. Ağır Ceza Mahkemesi kararında, yargılanan kişilerin İran’da eğitim gördükten sonra ülkeye dönerek casusluk faaliyetlerinde bulunduklarının tespit edildiğini duyurdu. Kararda, yargılanan 14 kişinin, “terörist örgütü kurup, İran devrim güçleri ve Irak Hizbullah’ı adına casusluk yaptıkları” ifade edildi.⁶³

Krizi Çözmek İçin Hükümet Tarafından Atılan Adımlar

● **Diyalog çağrıları;** Hükümetten diyalog için ilk girişim, 18 Şubat 2011’de, yani olayların başlamasından 4 gün sonra Kral Hamad diyalog başlaması için Veliahtta talimat vermiştir, BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon görüşmelerin başlamasını memnuniyetle karşılarken, Bahreynli yetkililerden uluslararası insan hakları yükümlülüklerine daha fazla uymasını istemiştir.⁶⁴

Bu girişim muhalefet tarafından red edilmiştir. Görüşmelere hükümeti temsilen Adalet Bakanı Halid Bin Ali El Halife’nin yanı sıra 2 kişi, Ulusal Birlik Koalisyonu ’nu temsilen 8 kişi, muhalifler ve yasama organı adına 8’er kişi katılırken, kraliyeti temsilen hiç kimse katılmadı. Muhalefet, alınan kararların kabul edilmesi ve ciddiyetle uygulanmasını temin etmek için görüşmelerde Kralı temsil eden bir taraf olmamasına tepki göstererek, bunu görüşmelerden esas tarafı çekmek ve diyalogun başarısını istememek anlamına geldiğini ifade etmiştir. Bu, görüşmelerin devam etmesine engel olmasa da, muhalefet dördüncü oturumdan bu yana hükümetin değil, rejim temsilcilerinin esas taraf olması talebinde hâlâ ısrarcı idi.⁶⁵ Ancak muhalefetin boykot etmesi diyalog akışında etkili olmamıştır ve 31 Temmuz 2011 tarihinde diyalog sonuçlandırıldı ve anayasal reformlar yaptırıldı.⁶⁶

Buna rağmen, en büyük muhalefet partisi El Vifak’ın da aralarında bulunduğu beş parti Ekim 2011’de hükümete tekrar diyalog çağrısında bulundu, Muhalefetin yazın boykot ettiği “ulusal diyalog” sonuçlarının gerçek

⁶³ “Bahreyn’de Casusluk Cezası”, *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bahreynde-casusluk-cezasi>, (Erişim Tarihi: 10.06.2016).

⁶⁴ “Bahreyn Ulusal Diyalogu’nda Derin Çatlak”, *Dünya Bülteni*, <http://www.dunyabulteni.net/haber/166427/bahreyn-ulusal-diyalogunda-derin-catlak>, (Erişim Tarihi: 13.06.2016).

⁶⁵ Gülşah Neslihan Akkaya, “Bahreyn’de Ulusal Diyalog Sonuç Verir Mi?”, *SETA Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, <http://odak.setav.org/page/bahreynde-ulusal-diyalog-sonuc-verir-mi/4594>, (Erişim Tarihi: 13.06.2016).

⁶⁶ Omar Alhasan, “National Dialogue in Bahrain and The Requirements for its Success”, *Akhabar Alkhaleej*, http://www.akhbar-alkhaleej.com/12749/article_touch/8361.html, (Erişim Tarihi: 13.06.2016)

bir reform için uygun platformun oluşmasını sağlayamadığını belirtti⁶⁷ ardından Muhalefet bütün istekleri içeren “Manama Vesikası” adında bir belge yayınlanmıştır.⁶⁸

İkinci diyalog girişimi ise 7 Aralık 2012 tarihinde Veliyaht tarafından gerçekleştirilmiş⁶⁹, ardından Diyalogda, 300 temsilcilik sandalyesi bulunan El Vifak yalnızca 5 sandalye ile temsil edilmesi öngörüldü için El Vifak diyalogdan çekildi.⁷⁰ 21 Ocak 2013 tarihinde Bahreyn Kralı tekrar diyalog çağrısını bulund, yalnız Muhalefet, diyaloga katılmak için tekrar aynı şartları öne sürdü; diğer siyasi cemiyetler bertaraf edilerek, diyalogun sadece muhalefet ile hükümet arasında olmasını istemiştir.⁷¹ Hal böyleyken hükümet bu şartları kabul etmemiştir ve gösteriler 14 Şubat 2013’te yeniden başlamıştır, 22 Mayıs’ta Şii lider Şeyh İsa Kasım’ın evi polis tarafından arandıktan sonra muhalefet, diyalog görüşmelerini iki hafta boykot etmiştir.⁷² Buna rağmen, diyalog diğer siyasi cemiyetler ile devam etmiştir. Ancak muhalefet (Şii cemiyetler) diyaloga katılmak için bazı şartlar öne sürmüştür, o şartlar veliaht prens tarafından daha önce sunulmuştu: Yeni bir geçiş hükümet kurulması, seçim yasasının değiştirilmesi, yeni anayasa gibi. Diyalogda muhalif olmayan tarafların katılmaması ve muhalif diğer siyasi cemiyetlerin dışlanması diyalogu başarısız kılmıştır.⁷³

Bütün girişimlere rağmen muhalefet aynı stratejiyi kullanmıştır: Diyaloga katılmak için şartlar öne sürmek, Katılmayı kabul ettikten sonra farklı bahaneler yüzünden çekilmek. Bunun yanı sıra gösteriler düzenlemeye devam etmiştir.

● **Bahreyn Bağımsız Soruşturma Komisyonu:** Olaylara yanıt bulmak için oluşturulan Bahreyn Bağımsız Soruşturma Komisyonunun raporuna göre: Şubat ve Mart aylarında en az 13 kişi öldürüldü. Bu dönemde

67 “Muhalefetten Hükümete Diyalog Çağrısı”, *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/muhalefetten-hukumete-diyalog-cagrisi/dunya/dunyadetay/19.12.2011/1477579/default.htm>, (Erişim Tarihi: 08.06.2016).

68 “Manama Document”, *Alwefaq Society*, <http://alwefaq.net/cms/2011/10/12/5934/>, (Erişim Tarihi: 08.06. 2016).

69 “Bahrain’s Crown Prince Renews Calls For Dialogue With Opposition”, *Panarmenian*, <http://www.panarmenian.net/eng/news/136458/>, (Erişim Tarihi: 13.06.2016).

70 “Al-Wefaq is Heading Towards Withdrawal From Dialogue ... and Calls for Pacification”, *Alwasat*, <http://www.alwasatnews.com/news/572225.html>, (Erişim Tarihi: 13.06. 2016).

71 Omar Alhasan, *The course of the national dialogue and the developments of the political scene in Bahrain*, Aljazeera Centre for Studies, Qatar 2013, s. 5.

72 “Al-Wefaq Suspended its Participation in Two Sessions of The Dialogue”, *Alwasat*, <http://www.alwasatnews.com/news/774583.html>, (Erişim Tarihi: 08.06. 2016).

73 “The intransigence of the opposition and the preconditions missed the opportunities for dialogue”, *Alwasat*, [http://www.alwatannews.net/\(S\(2o1wiqzbfe0w2cbhdtikc2wi\)\)/PrintedNewsViewer.aspx?ID=B78sSo0Z5iH8T0AahLnulA_939_939_](http://www.alwatannews.net/(S(2o1wiqzbfe0w2cbhdtikc2wi))/PrintedNewsViewer.aspx?ID=B78sSo0Z5iH8T0AahLnulA_939_939_), (Erişim Tarihi: 06.06. 2016).

ölen 13 kişiden 5'i işkencelere maruz kalmıştır, güvenlik güçleriyle ilişkilendirilebilecek başka 19 ölüm daha vardır. Yüzlerce Bahreynli yakalandı, yaralandı, işkencelere maruz kaldı ve bazıları bunların hepsini birden yaşadı. Toplamda üç polis memuru ve bir subay göstericiler tarafından Şubat ve Mart aylarında öldürüldü. Komisyon sonuç olarak, bu süreçte meydana gelen birçok insan hakları ihlalinin ve hükmet sansürünün gevşetilmesi, davaların askeri mahkemelerden sivil mahkemelere aktarılması, göstericilere yardım etmek gerekçesiyle tutuklanan sağlık personelinin serbest bırakılması, üniversite öğrencilerinin ve sivil çalışanların haklarının iade edilmesi, özgür seçimlerin yapılması, yüksek dereceli ifade hakkının tanınması gibi yönetimin atacağı öncelikli adımları da içeren 500 sayfadan fazla bir rapor yayınladı.⁷⁴ Bahreyn yönetimi rapora ilişkin olarak yaptığı yazılı açıklamada, komisyonun eleştirilerini 'kabul ettiğini' belirtti. Kral, ülke yasalarının bir daha bu tip olayların tekrarlanmaması amacıyla uluslararası standartlarda reforma tabi tutulacağını belirtirken, ülkedeki olaylardan İran'ı sorumlu tuttu.⁷⁵

23 Kasım 2011'de Bağımsız soruşturma komisyonun raporu aldıktan sonra, Kral Hamad, rapordaki tesviyeleri uygulamak için özel bir komite oluşturması için talimat vermiş; 20 Mart 2012'de Komite, raporunu sunmuştur. Rapora göre uygulanmakta olan en önemli öneriler şunlardır: zarar gören aileler için bir fon kurulması (şimdiye kadar yaklaşık 2,6 milyon dolar verilmiştir) yıkılan camilerin yeniden inşa edilmesi için 2,7 milyon dolar tahsis edilmiştir. İlave olarak, toplumun terör eylemlerinden koruması ve kamu için para toplamak ile ilgili kanunun bazı maddeleri değiştirilmiştir.⁷⁶ Demokrasi yanlısı gösterilerde sistematik insan hakları ihlalleri yapıldığına dair kanıtların bulunmasının ardından, yasaların uygulanmasında izlenecek yollarda reform için yabancı güvenlik uzmanlarından faydalanılabileceği belirtildi.⁷⁷ Bahreyn Kralı'nın oluşturduğu bağımsız komisyonun açıkladığı rapora göre, polisin orantısız güç kullanıp işkence yaptığı, binlerce kamu çalışanının da işten çıkarıldığı belirtilmektedir. Öte yandan Bahreyn, ülkedeki yönetim karşıtı

⁷⁴ "Bahreyn Yönetimi Medya Ağı Örmek İçin Milyonları Nasıl Harcıyor?", *Medya Şafak*, <http://medyasafak.net/haber/54/bahreyn-yonetimi-medya-agi-ormek-icin-milyonlari-nasil-harciyor>, (Erişim Tarihi: 04.06.2016).

⁷⁵ "Bahreyn'de Muhlifler Yine Sokaklarda", *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bahreynde-muhlifler-yine-sokaklarda>, (Erişim Tarihi: 10.06.2016).

⁷⁶ Bahrain's Legislation & Legal Opinion Commision, "Decree-Law No. 20 of 2013 on The Protection of Society against Terrorist Acts", <http://www.legalaffairs.gov.bh/LegislationSearchDetails.aspx?id=30465#.V1eC4ZF9600>, (Erişim Tarihi: 08.06.2016).

⁷⁷ "Bahreyn'de Reformlar İçin Yabancı Güvenlik Uzmanları İşe Alınacak", *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/bahreyn-de-refomlar-icin-yabanci-guvenlik-uzmanlari-ise-alinacak/dunya/dunyadetay/02.12.2011/1470249/default.htm>, (Erişim Tarihi: 08.06.2016).

protestolarda polisin yaygın kötü muamelesiyle ilgili soruşturma talimatı verdi.⁷⁸ 15 güvenlik görevlisi hakkında, yönetim karşıtı protestolar sırasında ‘muhalif eylemcilere kötü davrandıkları’ gerekçesiyle soruşturma başlatılmıştı.⁷⁹

Bahreyn Kralı Şeyh Hamad Bin İsa El-Halife, Bahreyn Ulusal Komisyonu tarafından sunulan reform önerilerinin hayata geçirileceğini açıklamıştır. Önerilen reformların hayata geçmesinin önemli bir değişim getireceğini aktaran El-Halife, değişikliklerin güvenlik, hukuk, medya ve eğitim alanlarını kapsadığını aktarmıştır. Resmi açıklamalara rağmen muhalifler başkent Manama’da bir araya gelerek, Şiilerin devlet yönetiminde ve toplum hayatında eşit temsil edilmediği eleştirisiyle Sünni monarşiyi protesto etti.⁸⁰

• **Anayasal Reformlar:** 2011 Şubat ve Mart olaylarından sonra, hükümet bazı düzenlemeleri yapmayı başarabildi, Bunlar: 25 Nisan 2015 tarihinde, Şura Meclisi 2002 Anayasası üzerinde değişiklik yapmayı onayladı ve bu değişiklik 3 Anayasa maddesini içermiştir. Meclisin hükümete güvenoyu vermesi karşılığında Milletvekili Meclisine daha fazla yetki verilmiştir. Ayrıca, bu değişiklik kral tarafından tayin edilen Şura Meclisi Başkanın yetkileri, vatandaşlar tarafından seçilen Milletvekili Meclisi Başkanına devredilmiştir. Üçüncü değişiklik Milletvekili Meclisinin feshi mekanizması ile ilgili; Meclis feshi yetkisi Başbakanın onaylaması şartıyla Krala aitken, ancak şimdi Milletvekilleri ve Şura Meclisleri Başkanlarının onayı Anayasa Mahkemesi onayı ile birlikte bir kraliyet kararnamesi uyarınca Milletvekilleri Meclisi feshedilir.⁸¹ Ancak, düzenleme muhaliflerin taleplerini karşılama konusunda yetersiz kalmıştır. Muhalifler hükümetin tamamının seçimle göreve gelmesini ve üst kanadın atamayla göreve gelmesine son verilmesini istiyor, Muhalif gruplar ise parlamentoya verilen ek yetkileri yetersiz bularak atılan adımın oldukça sembolik olduğunu kaydetmiştir.⁸² Bunun yanı sıra, el-Vifak topluluğu tarafından 2011 Şubat ayında yönetimin olaylara karşı aldığı tutumu protesto

⁷⁸ “Bahreyn’de Gösteriler Suruyor”, *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bahreynde-gosteriler-suruyor>, (Erişim Tarihi: 10.06. 2016).

⁷⁹ “Bahreyn’de Cezalar Onandı”, *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bahreynde-cezalar-onandi>, (Erişim Tarihi: 10.06. 2016).

⁸⁰ “Bahreyn’de Reform Sözüne Karşı Gösteri”, *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bahreynde-reform-sozune-karsi-gosteri>, (Erişim Tarihi: 10.06. 2016).

⁸¹ Bahrain’s Legislation & Legal Opinion Commision, “Amendments to the Constitution of the Kingdom of Bahrain issued in 2012”, <http://www.legalaffairs.gov.bh/115.aspx?cms=iQRpheapYtJ6pyXUGiNqmbRIZXuwQXF#>, (Erişim Tarihi: 08.04. 2016)

⁸² “Bahreyn’de Reformlara Onay”, *Aljazeera*, - <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bahreynde-reformlara-onay>, (Erişim Tarihi: 10.06.2016).

olarak parlamentoda boşaltılan 18 sandalye için 24 Eylül ve 1 Ekim 2011 tarihlerinde yapılan ara seçimlerdir. El-Vifak'ın boykot ettiği bu seçimlerin sonucunda bağımsız Sünni adaylar 8, bağımsız Şii adaylar 8 sandalye kazanırken diğer 2 sandalye de diğer adaylarca kazanılmıştır.⁸³

Sonuç

Sonuç olarak 2011 yılı Bahreyn olayları, sadece bir iç siyasal gelişme değil, bölgesel boyutlu bir gelişmedir. Coğrafi konumu sebebiyle, Bahreyn, körfezdeki Vehhabi-Şii/Suudi Arabistan-İran'ın rekabetinin bir alanı olmuştur. Ekonomik çeşitlilik konusunda Körfezi'nin en zengin ülkesi, işsizlik oranının % 4 olmasına ve hükümetin 1999 yılından biri reform sürecinin başlatmasına rağmen, muhaliflerin sürekli değişen taleplerini karşılamak için daima yetersiz kaldı.

Öte yandan Bahreyn muhalefetine gelince, her ne kadar çeşitli siyasi hareketleri, din, mezhep ya da etnik limitlerini önemsememek, Şii ve Sünni liderlerin kapsamına almakken, İran'ın 1979 yılında İslami devrimi ardından, Bahreyn'deki muhalefetin yapısını direştirmesinde önemli bir rol oynamıştır. Çünkü devrimden sonra İran dini söylemi ön planda tutan bir dış politika takip etmeye başlamıştır. Zira İran İslam Cumhuriyeti Anayasası "Dünyadaki bütün Müslümanların haklarının savunucusu" olduğunu ve 'rejim ihracı' üzerinde durmaktadır.

Bunun neticesinde, 1979, 1981, 1994 yıllarında ve en son 2011'de Bahreyn Hükümeti Şiilerin gösterileriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bahreyn Hükümetine göre, bu gösteriler ve inkılap girişimleri İran'a bağlı olduklarını düşündürmektedir. Zira İran açık bir şekilde Bahreyn'in içişlerine karışmaktadır, hatta Bahreyn'e dair İran'ın müdahaleleri sadece 2011 Şubat ile 2013 Kasım ayları arasında 119 müdahaleye ulaşmıştır. İşte bu nedenle, günümüzde Bahreyn muhalefeti, temel olarak sadece El-Vifak "Şii partisi" denebilir. Ancak mezheplere dayanan bir muhalefet hareketi (Şii), çoğunluk mezhebi olmasına rağmen, farklı dinler ve mezhepler içeren bir toplumda başarılı olmayabilir. Nitekim bölgedeki diğer Şii hareketler gibi, İran'a bağlılık suçlamasından kurtulması kolay olmayacak gibi görünüyor.

⁸³ Ahmet Öztürk, "Arap Baharı Ruhu Ve Sürecinin İlk Sektaye Uğradığı Ülke: Bahreyn", Kemal İnâat – Muhittin Ataman, der., *Ortadoğu Yıllığı*, Açılım Kitap, Sakarya 2012, s. 397

